

МЕДИЦИНА В УКРАЇНІ. БІОБІБЛІОГРАФІЧНИЙ СЛОВНИК. ВИП.2. ДРУГА ПОЛОВИНА XIX - ПОЧАТОК XX СТОЛІТТЯ. ЛІТЕРИ Л-С. КІЇВ, 2012. – 520 С.

Серія біобібліографічних словників «Медицина в Україні», започаткована Національною науковою медичною бібліотекою України у 1997 році, поповнилася ще одним виданням, яке є логічним продовженням раніше виданих випусків. Укладачі зібрали надзвичайно багатий фактографічний і бібліографічний матеріал, дуже ретельно опрацювали дані про лікарів і медичних науковців України даного хронологічного періоду. У порівнянні з трьома попередніми виданнями серії, книга вражає обсягом і різноманітністю матеріалу, є багатшою за змістом.

Розділ «Персоналії. Історія медицини України в особах», який складається з 3-х частин, займає майже 400 сторінок дрібним шрифтом і містить біографічні нариси різних рівнів наповнення. Така диференціація здається досить умовною – здебільшого вона визначалась обсягом і змістом віднайдені укладачами інформації і тому не завжди відбиває реальні професійні здобутки медика. Ядро Словника включає інформацію про 317 осіб, заслуги яких добре відомі у медичному світі (1–2, а у деяких випадках навіть 3 сторінки тексту). У кожній персоналії цієї частини подаються загальноприйняті дані: місце, дати народження та смерті, походження, здобування освіти, праця в різних закладах і установах, захист дисертації на ступінь доктора медицини, наукові здобутки, різні нагороди та ін. У біографіях всесвітньовідомих лікарів і вчених (І.І. Мечніков, В.П. Образцов, І.М. Сеченов, М.В. Скліфософський, М.І. Пирогов та ін.) подаються нові цікаві факти і події їхнього життя та наукової діяльності. Всесвітньовідомий мандрівник, антрополог і етнограф українського походження М. Міклухо-Маклай представлений в першу чергу як лікар і зоолог. В біограмі Й. Мікулича-Радецького, якого зазвичай вважають «німецьким», «польським» або «чеським» хірургом, згадується його українське походження. Цікаві відомості подаються про «забутого наукового новатора» Сергія Подолинського – засновника української соціальної етногігієни. Автори Словника акцентують увагу і на заслугах представників інших спеціальностей у розвитку медицини: уродженець Тернопілля Іван Пулюй – винахідник X-променів, які після оформлення Рентгеном відкриття стали великим внеском у світову медицину.

Цікавими та новими для багатьох читачів стали відомості про таких лікарів, як Микола Солонка – доктор медицини, керівник ряду медичних закладів у Києві, головний лікар безоплатної лікарні Покровського монастиря; Володимир Старков – доктор медицини, один з організаторів

мережі карантинних, дезінфекційних закладів Одеси; Олена Петраш – одна з перших жінок-лікарів на Півдні України, організаторка дитячих ясел у с. Миколаївка Херсонського повіту, Софія Перовська – фельдшерка Сімферопольської земської лікарні, більш відома як революціонерка, страчена імперським судом та ін. Немало лікарів згадуються лише за одним, мало поширеним, джерелом.

Характеризуючи історію медицини на українських землях не тільки підросійської України, але й на колишніх територіях Австро-Угорщини, Польщі та інших держав, укладачам вдалось поєднати етнічно-національний та територіальний принципи у доборі персоналій. Дана книга набагато повніше і краще, ніж попередні видання, розкриває все «поліетнічне розмаїття лікарського стану». Цілком природно, що подано переважно більшість біографій медиків, пов'язаних з Україною місцем народження та основною професійною діяльністю (Всеволод Любинський – представник Київської школи мікробіологів; «народний лікар» Степан Ніс; Євген Озаркевич – фундатор наукової медицини в Галичині, засновник Лікарської комісії Наукового Товариства Тараса Шевченка (НТШ); Петро Пелехін – вихованець КМА, який майже чверть століття працював у Києві; видатний поет Степан Руданський – перший штатний лікар Ялти, засновник міської санітарної служби; Олексій Садовень – засновник Київської школи біохіміків та ін.). Гордістю не тільки української, але й світової медичної науки і практики є представлені лікарі різних галузей медицини: Іван Лазаренко – засновник вітчизняної школи акушерів-гінекологів; Валеріан Лашкевич – відомий клініцист, вчений-новатор; Федір Леш – видатний гельмінтолог, протозоолог, родоначальник копрології; Нестор Монастирський – патологоанатом, талановитий хірург-дослідник; Йосип Мочутковський – видатний мікробіолог, інфекціоніст; Віктор Субботін – фундатор вітчизняної наукової гігієни...

У книзі представлено багато уродженців України, які залишили помітний слід в історії медицини інших країн, зокрема Росії (Олександр Лазурський – один із засновників диференційної психології, родоначальник наукової характерології в Росії; Олексій Орловський – талановитий анатом, експериментатор, викладач Московського університету; Павло Пелехін – професор хірургії Петербурзької Медико-хірургічної академії; Супруненко Петро – перший лікар на Сахаліні).

У Словнику досить детально подано життєписи і професійну діяльність лікарів російсь-

кого, польського, німецького та іншого походження, які працювали в Україні і вписали яскраву сторінку не лише в історію української, але й європейської медичної думки і лікарської практики. Це всесвітньо відомі медики: Вільгельм Лямбль з Чехії – видатний лікар і протозоолог, професор Харківського університету; Григорій Мінх – видатний вчений-експериментатор, засновник клініки інфекційних хвороб в Україні; Фрідріх/Федір Мерінг – блискучий діагностик, клініцист, учитель декількох поколінь українських лікарів. Плідно працювали у Львові поляки Леон Попельський – засновник Львівської школи біохіміків, фармакологів і цитохіміків; Анджей Обжут – засновник Львівської школи патологів і кафедри патанатомії Львівського університету. Багатьом відоме ім'я Стевена Христіана з Фінляндії – лікаря і ентомолога, засновника Нікітського ботанічного саду в Криму.

Кожний нарис «ядра» розділу «Персоналії» має перелік друкованих праць вченого. В бібліографії до кожного життєпису вміщено наукові публікації, що вийшли в Києві, Харкові, Одесі, Львові, Санкт-Петербургу, Москві, Берліні, Парижі, Стокгольмі та інших містах. Надаючи перевагу виданням, які зберігаються у Національній науковій медичній бібліотеці України, укладачі таким чином сприяють розкриттю та популяризації фондів найбільшої спеціалізованої медичної книгозбірні держави. Завершується кожний нарис, присвячений особі, посиленням на літературні джерела, які подаються в розділі «Список використаної літератури». Деякі біографічні нариси супроводжуються обширними примітками з цікавими доповненнями про соціально-культурні події, явища тогочасного історичного періоду. Це робить Словник більш цікавим та особливо пізнавальним.

Уявлення сучасного читача щодо історії української медицини значно розширює підрозділ «Сторінки маловідомих біографій» (244 короткі біографічні нариси на 54 сторінках), в якій багато імен згадуються вперше.

Блок персоналій «Доки людину пам'ятають, вона живе» подає стислі відомості про медиків з різних регіонів України. І хоча прізвища з цього підрозділу (300 імен) не увійшли до загального переліку персоналій, однак і ці, на жаль вкрай обмежені, дані можуть стати у нагоді в подальшій дослідницькій роботі.

Словник цінний також тим, що поряд з суто професійною діяльністю висвітлює участь медиків у громадському, суспільно-політичному житті країни. Серед лікарів, які дієво сповідували ідею української державності: Іван Липа – голова Ради УНР, один з організаторів «Братства Тарасівців» та «Української Громади» в Одесі; Всеволод Любинський – перший міністр народного здоров'я в уряді гетьмана Скоропадського,

Степан Ніс – засновник української організації «Громада» у Чернігові; Дмитро Одрин – міністр здоров'я УНР, член Всеукраїнської спілки лікарів; Совачев Василь – санітарний інспектор Військового міністерства УНР, Ксенофонт Сулима – директор департаменту судової експертизи в уряді гетьмана Скоропадського та ін. Пробудженню національної свідомості сприяла і просвітницька діяльність таких лікарів, як Іван Луценко – перший голова правління одеського товариства «Просвіта»; Євген Озаркевич – голова львівської філії товариства «Просвіта», Олексій Романенко – член Товариства сприяння народній освіті у м. Короч Харківської губернії; Кость Солуха – один із засновників громадського просвітницького руху на Поділлі, перший голова подільської «Просвіти» та ін.

Цю та іншу цінну інформацію про позапрофесійну діяльність лікарів можна отримати із розділу «Додатки» – значної частини книги (52 стор.), в якій подано аж 13 оригінальних, цікавих розділів.

Дана книга відрізняється від багатьох біографічних словників ще й тим, що подає багато різноманітних важливих і пізнавальних відомостей. Розділ «Слово до нащадків» містить змістовні, часом дуже цікаві та досі актуальні, висловлювання. Іван Пулюй: «Ціль наша єсть вибороти своєму народові поважне становисько між іншими народами...», Микола Пирогов: «Жить на белом свете – значит постоянно борются и постоянно побеждают», Іван Сеченов: «Нужно иметь смелость высказывать свои убеждения», Микола Скліфосовский: «Народ, умеющий чтить своих предков, может спокойно смотреть в свое будущее» та ін.

Розділ Словника «Цікаво знати» інформує сучасного читача про адміністративно-територіальний поділ українських земель у складі Російської імперії станом на 1914 рік, події та явища медичного життя в Києві та окремих регіонах України. Тлумачення термінів, що вийшли із ужитку, відомості про класифікацію звань та чинів, ордени, нагородні знаки, іменні премії збагатять знання сучасних лікарів і науковців, студентства про історію української медицини даного періоду.

У кінці книги приведено алфавітний покажчик персоналій, «Іменний покажчик прізвищ, які згадуються у тексті» з короткими біографічними відомостями про кожну особу. Для збору даних про лікарів автори опрацювали дуже великий обсяг літератури, що вийшла у різний час українською та російською мовами. «Список використаної літератури» охоплює 557 джерел (214 книг та понад 360 статей). Авторами використаних праць є відомі історики медицини: Г. Аронов, М.П. Бойчак, К.К. Васильєв, Я.В. Ганіткевич, О.А. Грандо, Ю.Н. Квітнічій-Рижов, Б.П. Криш-

топа, М.Б. Мирский, Н.С. Никула, Н.А. Оборин, О.М. Ціборовський та ін. Можливо, що для жителів окремих осіб варто було би використати відомості також з іноземних видань.

«Портретна галерея» Словника містить майже двісті фотографій лікарів та медичних науковців. Приємно відзначити, що така кількість портретних зображень медиків, в тому числі і маловідомих, публікується у виданні подібного типу вперше.

Авторський колектив цього вкрай цінного, унікального і важливого видання: науковий керівник – Р.І. Павленко; автори-упорядники –

С.М. Булах, М.М. Гайдучок, Л.Б. Долинна, Л.О. Карденас-Сільверіо, В.В. Ніколаєва; наукові консультанти і фахові редактори: Ю.К. Дупленко та І.М. Сорока; відповідальний редактор – Т.А. Остапенко. Велика подяка їм за підготовку такого надзвичайно багатого, змістовного і, головне, інформативного видання. Можна побажати творчому колективу Національної наукової медичної бібліотеки України успішної підготовки наступних випусків серії «Медицина в Україні», творчої наснаги у благородній справі увічнення імен особистостей, покликанням яких одвічно було, є та буде збереження здоров'я людини.

д.мед.н., проф Я.В. Ганіткевич